

Za nepažljivu provjeru prekucanog prevoda ili za nemarne korekcije i neurednu obradu prevoda honorar prevodiocu može biti umanjnjen.

Ako Svesavezni centar za prevođenje ocijeni da je prevod (lektorisanje) nezadovoljavajući, narudžba se poništava i honorar ne isplaćuje. O anuliranju naloga prevodilac (lektor) se obavještava u roku od 15 dana nakon dobijanja prevoda.

10.0. Interesantan je statistički metod ocjenjivanja kvaliteta prevoda. Jedan od predstavnika takvog metoda je I. Carik (19). On je još

1964. izvršio statističko istraživanje kvaliteta prevoda. Njegova se analiza svodi na utvrđivanje kvantiteta sintaksičkih konstrukcija i leksičkih jedinica. Primjenjujući Cipfov zakon uporedio je ruski original sa njemačkim prevodom i došao do zaključka da je rječnik prevoda u odnosu na original osiromašen te da je na pojedinim mjestima poremećena sintaksička struktura pripovijedanja.

11.0. U sovjetskoj teoriji i praksi susreće se i psihološki metod ocjene kvaliteta prevoda. Jedan od predstavnika ovoga pravca je Krupnov (11).

Vladimir Pavlović

Kvalitet prevoda u funkciji kvaliteta izvornika

Uvod

Retki su stručnjaci koji, poput prevodilaca, neprestano preispituju sopstveni rad, sopstvene stručne kvalitete, do mazohizma uvereni da rezultati njihovog rada zavise isključivo od njihovih stručnih sposobnosti. I zaista, dok na jednoj strani ogromna većina struka, od medicine do policije, traži i nalazi izvinjenje za svoju neefikasnost, aljkavost i sporost u malim platama, lošim uslovima za rad, nerešenom stambenom pitanju, prevodioci svaku nesavršenost svojih rezultata doživljavaju u prvom redu kao izraz sopstvene nesavršenosti, sopstvenog neznanja. Ljudi opšte kulture, najčešće skrajnuti statusno i fizički u hijerarhijske podrumne svojih radnih organizacija, prevodioci su prepušteni uglavnom svojim zastarelim rečnicima, svojim sveskama u koje kao dačići upisuju s teškom mukom nađena terminološka rešenja i retkim stručnim seminarima na kojima uglavnom nemaju

šta da nauče. Pritom su i njihove plate do poniženja male, rade često u kojekakvim adaptiranim potkrovljima i podrumima, a očaj stambenog pitanja dele sa nekim drugim, takođe časnim, strukama, ali objektivno daleko niže kategorije.

Pitaće se neko: čemu ovaj uspaljeni uvod?

Samokritičnost je besumnje plemenita osobina, neophodna svakom poštenom radniku: svako mora odgovarati za kvalitet svog rada. No, kako prevodioci uvek obavljaju onu »drugu polovinu posla«, radeći ne sa sirovom materijom već sa vrlo elaboriranim sadržajima, sasvim legitimno se postavlja pitanje u kojoj meri rezultati prevodilačkog rada zavise od kvaliteta »prve polovine posla«, od ulaznih podataka, od famoznog originala. Nekih dvadesetak godina bavljenja ovim poslom daje mi za pravo da tvr-

dim: u velikoj meri, većoj nego što smo najčešće skloni da mislimo.

Problem lošeg originala javlja se u oba vida prevođenja: usmenom i pismenom. On je posebno izražen kod prevođenja na strani jezik. Ako smo se već pomirili sa činjenicom da zbog ograničene difuzije naših maternjih jezika moramo prevoditi i pismeno i usmeno, iako je tu reč o dva različita zanata, i da moramo prevoditi podjednako na maternji i na strani jezik, što naše kolege takozvanih »velikih« maternjih jezika u principu ne čine, ostaje nam da se pozabavimo uzrocima vrlo često poražavajućeg kvaliteta originala se kojih prevodimo na strane jezike. Budući da smo vremenski ograničeni i da su uzroci i kod usmenog i kod pismenog prevođenja uglavnom isti, zadržao bih se na pismenom prevođenju. Moja zapažanja se odnose u najvećoj meri na tekstove zakona, međunarodnih ugovora, a posebno na program-ske političke tekstove, na izlaganja državnih i partijskih funkcionera.

Subjektivni činioci

Brez obzira na sve regionalne posebnosti, prosečan Jugosloven je bolji govornik nego pisac. On gaji kult epske naracije, duge, sa mnogo detalja i sa obiljem digresija. Fasciniran je učenošću i voli da se učeno izražava, čak i ako prilika i kontekst to ne nalažu.

Škole nude i zahtevaju mnogo znanja iz istorije književnosti, u određenoj meri i iz gramatike, ali je kultura usmenog i pismenog izražavanja krajnje zapostavljena. Naime, sa četiri pismena zadatka i par pismenih i govornih vežbi godišnje ne postaje se dobar autor tekstova.

Stoga prosečan Jugosloven piše upravo onako kako i govori: opširno, sa digresijama, konfužno, ali i pretenciozno i visokoparno jer je fascinacija učenošću nevarovatno velika.

S druge strane, silom istorijskih okolnosti i dan danas veliki broj autora tekstova sa kojima se srećemo jesu ljudi nedovoljnog opšteg obrazovanja i katastrofalno niske ili čak nepostojeće jezičke kulture.

Najzad, postoji i jedan činilac za koji više nisam siguran da li je subjektivne ili objektivne

prirode. Naime, opet silom istorijskih okolnosti, naš politički sistem je u velikoj meri preinačio funkciju javnog izlaganja. Iz izrazite autoritarosti tog sistema proistekla je i **jednosmernost** obraćanja. Jugoslovenski funkcioner koji je, po prirodi sistema, istovremeno i političar i ideolog, naviknut je da **saopštava** odluke, programe, ideje. Ako i bude povratne informacije, ona do njega ili ne dopire, ili on o njoj uopšte ne vodi računa. U komforu monopola odlučivanja, vlasti i ideja, jugoslovenski funkcioner je izgubio osećanje potrebe da **ubедује** one kojima se obraća. On se čak ne trudi ni da zadrži njihovu pažnju. On više vodi računa o efektu koji će njegovo izlaganje izazvati kod institucije koju predstavlja, nego kod publike.

Zato je jezik njegovih izlaganja tako konfuзан, nekoherentan, čak agramatičan. Javno izlaganje se ne doživljava kao potreba, već kao čista forma koja se mora »otkulučiti«.

Ovde mi se nameće jedna misao iz knjige »Govorite li politički?« Slobodana Ilića, profesora beogradskog Fakulteta političkih nauka, koji tvrdi da je osnovni cilj javnih izlaganja funkcionera i političara »davanje znakova prisutstva«. Ja vam govorim ili pišem, znači ja sam tu, još sam tu, i to nemojte smetnuti s uma. A šta i kako govorim sasvim je sporedno.

Pesnik Mića Danojlić u svojoj knjizi »Muka s rečima« nudi jedno još slikovitije poređenje: on političko izlaganje poredi sa »liturgijskim mrm-ljanjema«. Naime, liturgiju na staroslovenskom malo ko razume osim sveštenika, ali se svi po-božno krste na pomen »ključnih reči«. Na sličan način i publika konzumira javna izlaganja: dovoljan je pomen »ključnih reči«, da bi se prepoznala generalna politička i ideološka linija i da bi se primio signal da je ona i dalje na snazi. Sve ostalo je nebitno.

Svako od nas je imao to iskustvo: različito doživljavamo jedan isti tekst kao »konzumenti informacije« i kao prevodioci. Nije teško pogoditi zašto: mi informaciju primimo u signalima i kodovima i to nam je, kao i većini građana, dovoljno. Ali pošto je prva faza svakog prevođenja logička analiza diskurza koja sa iskustvom postaje i nesvesna, onda, čim ta analiza zapne kod prve nebulozne formulacije počinje naša svakodnevna »muka s rečima«.

Objektivni činioци

Bili bismo nepravilni ako bismo »muku s rečima« tumačili isključivo upravo pomenutim subjektivnim slabostima autora tekstova. U određenoj meri ovi potonji objektivno i **ne mogu** da budu precizniji u svojim formulacijama. U tome ih sprečava ukupni politički i ideološki ambijent koji je do neslučenih srazmera razvio veštinu ezopovskog jezika, negovanje eufemizama i govorenja da se ništa ne bi reklo. Primeri su brojni. Voljeni i poštovani učitelji postali su tako »nastavnici razredne nastave«, samo zato što je neko smislio da im je za obavljanje tog časnog poziva potrebna viša škola, pedagoška akademija. Kako ćemo prevesti tu nakazu od termina na bilo koji od naših radnih jezika a da korisnik našeg prevoda, Namac, Francuz ili Egipćanin, ne pomisli da smo jezik učili iz pogrešne knjige? Tako su nekadašnji podoficiri postali »mladi oficiri« i ostaju »mladi« i kad, sa 60 godina, odlaze u penziju. Stvar se komplikuje u njihovom slučaju utoliko što se ni na jednom od većine jezika koji su mi poznati hijerarhijski odnos ne može odrediti pridevima koji označavaju starost zainteresovanog, čak ni figurativno.

Stvar je mnogo ozbiljnija sa čuvenim »radnicima na privremenom radu u inostranstvu«, koji u tuđini ostaju »privremeno« između petnaest, trideset godina, ako ne ostanu zauvek. Termin »emigrant« u podsvesti tvorca zvanične terminologije, opterećenih kompleksom odgovornosti za sve društvene pojave u zemlji, zvuči ili uvredljivo ili opasno.

Još teže je sa terminom »narodnost«. Koliko god plemenito mogu da deluju motivi njegovog posvećivanja, taj termin je izazvao definitivnu konfuziju u našem saobraćaju sa inostranstvom, jer reč kojom mi taj termin prevodimo na strane jezike na tim jezicima najčešće ima značenje državljanstva. Uopšte, naša višenacionalna dimenzija predmet je jednog jezički neopravdanog galimatijasa. Da je bar ta jezička zbrka cena nekog političkog uspeha u toj oblasti, sigurno bi nam svima bilo lakše. Ali, nažalost, nije.

Potreba, nesumnjivo objektivna, da se kao politički sistem distancira od dva polarizovana modela u doba hladnog rata, odvela je tvorce

zvanične terminologije predaleko, odvela ih je u jedan čudovišni jezički voluntarizam, u magiju mističkog nominalizma, kada se veruje da je dovoljno nešto imenovati da bi stvarno postojalo.

U takvoj situaciji prevodioci su u potpunom bezizlazu. Oštro će im se zameriti pribegavanje ekvivalentima zarad boljeg razumevanja (nacionalna manjina umesto narodnost), ali im se neće ponuditi bolje rešenje. Tvorci terminologije se osećaju kvalifikovanim da prevodilačka rešenja ne prihvataju isto onoliko koliko su objektivno nesposobni da bolja rešenja ponude. Rezignirani prevodilac, na kraju, pristaje da piše besmislice na stranom jeziku tešeći se da neće imati prilike da korisniku svojih usluga, strancu, objašnjava da nije reč o njegovom neznanju, već o pritisku jezičkih nestručnjaka. Mi jesmo stručnjaci, ali smo i građani, pa stoga imamo kao i ostali pravo i na politička razmišljanja. Ono koje ja predlažem, jeste: šta je objektivno veća šteta — striktno kopiranje naših termina na stranom jeziku po cenu apsolutnog nerazumevanja naše stvarnosti, ili pribegavanje ekvivalentima radi boljeg razumevanja, a po cenu razlika u nekim, u krajnjoj liniji, nebitnim nijansama, ili, drugačije rečeno: da li »nastavnici razredne nastave« u našoj zemlji treba da budu srećniji zato što se tako zovu od učitelja u drugim zemljama, koji se i dalje zovu učiteljima, ili je za sreću potrebno nešto drugo i nešto više od imena, pogotovo ako je ono još i nakaradno?

Ni privredni život, koji je po svojoj prirodi pragmatičniji od ideološkog, nije pošteđen jezičkih besmislica, uzdignutih na nivo nedodirljivih definitivnih rešenja. U ovoj oblasti imamo jedan dodatni problem proistekao uglavnom iz neukosti i površnih znanja: reč je o semantičkom pomeranju termina preuzetih iz stranih jezika. Ko zna sada kako se u svesti naših privrednika i političara razdvojilo značenje reči »privredni« i »ekonomski«, »kooperacija« i »sadržaj«, »društveni« i »socijalni«, »investicija« i »ulaganje« itd. Pitanje se može učiniti formalnim, ali samo dotle dok ne nađemo na rečenicu koja bi otprilike zvučala ovako: »Neophodno je jačati tokove kooperacije i saradnje, kako u oblasti privredno-ekonomskih, tako i društveno socijalnih odnosa, a posebno u oblasti investicionih ulaganja.« Nesreća je u tome što su

ovakve i slične konstrukcije naša svakodnevnica, čak i u tekstovima međunarodnih ugovora, pa i zakona, od kojih se, s pravom, očekuje da budu precizni i logični. I dok kod pismenog prevođenja možemo pribegavati svojim malim lukavstvima, kod usmenog prevođenja dolazimo u opasnost da nam govornik sa naše strane zameri da nismo »sve preveli«, zato što smo besmisleni sintagmu »kooperacija i saradnja« preveli, recimo, na francuski, rečju »cooperation«. Ako navodnu grešku pokušamo da ispravimo pribegavajuću francuskom sinonimu »collaboration«, rizikujemo da nas na licu mesta opomenu da »mi nismo nikakvi narodni izdajnici pa da kolaboriramo«. U načelu, stepen arogantnosti naših kritičara u obrnutoj je srazmeri sa stepenom njihovog opšteg i stručnog obrazovanja.

Nije bolje ni sa finansijskom oblašću: ako radimo na nekom stranom jeziku koji ne može da tvori prideve od imenica onako lako kao engleski jezik, bićemo u teškom položaju kod prevođenja, pogotovo usmenog, kad na red dođu konstrukcije sa pridevom »kreditni«. No, kad i to rešimo kakvom parafrazom, sigurno ćemo zapeti kod neke ovakve konstrukcije. »Cilj nam je da budžetska pitanja rešimo radikalnim zahvatima u poreskom sistemu, ali bez pribegavanja čisto fiskalnim instrumentima«. Finansije su, i inače, košmar prevodilaca, pogotovo onih koji kao mi u Prevodilačkoj službi saveznih organa, ne mogu da se specijalizuju u samo jednoj ili u par srodnih oblasti, već moraju, prema očekivanjima korisnika, da budu podjednako dobri poznavaoци najrazličitijih oblasti, od finansija, preko veterine i informatike, do prava i poljoprivrede.

Ako je trebalo da ovi primeri ilustruju terminološku i jezičku konfuziju koja je rezultat jednog sistema koji je imao neodoljivu potrebu da se od svih drugih sistema distancira pre svega terminološki, a često i samo terminološki, sistema koji ima izbor između ekvivalenata i doslovnih prevoda, ali koji se »ziheraški« opredeljuje za doslovni prevod po cenu nerazumevanja, postoje oblasti u kojima tog izbora jednostavno nema. Tu se ne možemo žaliti na lošu volju autora. Reč je o nekim terminima iz čiste ideologije i partijske prakse. Neki od njih su u aktuelnoj praksi i napušteni, ali se pojavlju-

ju u starijim dokumentima koji su često referenca za savremena izlaganja. Naznačiću samo dva: »partijnost« i »odbranaštvo«. Prvi, kao i pridev »idejni« polako se gubi iz jezičke prakse, ali do sada nisam naišao ni na jedno zadovoljavajuće rešenje za »partijnost« i »idejni«, bar ne u francuskom jeziku. Termin »odbranaštvo« i cela familija reči istog korena ostaju i dalje izvor prevodiločkog očaja. Ostaje jedino uteha da je prevodilački očaj ipak manji od očaja onih na koje se termin odnosi.

Pokušao bih da rezimiram: originali na jezicima naroda, sa kojih prevodimo na strane jezike, u velikoj većini su jezički loši. Njihov nizak jezički nivo proističe, s jedne strane, iz neukosti i siromašne jezičke kulture autora, a s druge strane iz same prirode sistema koji tvori jednu nemuštu i nebuloznu terminologiju u cilju, između ostalih, i terminološkog distanciranja od ostalih sistema. Ta se terminologija i, uopšte, politički diskurs, još više degradiraju činjenicom da autori zapravo ne osećaju potrebu da komuniciraju sa publikom. Zato većina javnih istupanja i tekstova namenjenih javnosti ima samo formalni karakter, zbog čega izostaje i najmanji napor autora da bude shvaćen. Zakonski tekstovi i međunarodni ugovori takođe su opterećeni ideologizovanom terminologijom, nelogičnom i agramatičnom, a stoga i praktično neprevodivom.

Promene u oblasti privrede i politike koje su u toku ili se najavljuju, odnosno, koje su na duži rok čak neminovne i već donose neke rezultate u demokratizaciji privrednog i političkog života, dovešće do »normalizacije« jezika i terminologije kao i do promene stanja svesti autora koji će govoriti i pisati ono što misle i u šta veruju, koji se neće panično i bezrazložno bojati da stvari nazovu pravim imenom.

Iako ćemo tada biti uskraćeni za jedno izvijenje za eventualno nizak kvalitet prevoda, a loših prevoda će uvek biti kao i loših hirurških intervencija i loših jela u restoranima, ipak ćemo tada lakše raditi. Možda čak više nećemo biti smatrani za puko tehničko osoblje. Dotle, budimo i dalje samokritični, ali i kritični prema autorima izvornih tekstova, jer kao što se kaže u kraju potpisnika ovog teksta, »zna se od kog se materijala pita ne može napraviti ni uz najbolju volju«.